

Så väcktes mitt intresse för Per Gunnar Evanders författarskap

I början på 1970-talet berättade en kollega och god vän för mig om en ny spännande författare vid namn Per Gunnar Evander. Det var sommarlov, och jag var på en tvåveckors fortbildningskurs för lärarutbildare. Ett vanligt samtalsämne under denna kurs var skönlitteratur: vilka böcker man hade läst och gillat (eller inte gillat), nya spännande författare och vad som kunde vara lämpligt att använda i skolans undervisning. En kväll när vi satt och fikade tillsammans nämnde min vän Evander och *Fysiklärarens sorgsna ögon*. Hans entusiasm var inte att ta miste på, och den fick mig att söka efter just den här romanen när jag kom hem. Som tur var fanns den i biblioteket på den skola i Växjö där jag hade tjänst som lektor i svenska och engelska. Jag läste romanen med den suggestiva titeln och blev fast. Särskilt engagerande för mig som lärare var det att handlingen utspelade sig i skolmiljö, men framför allt fångades jag av språket och sättet att berätta. Nu ville jag till varje pris läsa mer av en författare som kunde använda språket som en magikers trollspö. Jag fascinerades av hur just språket men även romanens uppbyggnad understryker den polarisering av två personer, far och son och deras kontaktlöshet, som är romanens huvudtema.

Fadern är titelns fysiklärare. Han är intresserad av astronomi, lyssnar gärna på klassisk musik, t.ex. Händel, Sibelius, Anton Webern, Bach. Sonen går på en folkhögskola (en miljö som Evander var hemmastadd i) och har helt andra intressen. Fadern lär läsaren känna genom kortfattade dagboksanteckningar. De avslöjar bland annat att sonen heter Harry och att föräldrarna är skilda. Sonen kommer som jagberättare till tals i betydligt längre avsnitt. Honom låter författaren använda ett talspråk präglad av för tonåringar typiska uttryckssätt. Talspråksformer för pronomen (mej, dej, sej, dom) och slanguttryck ger texten dess speciella karaktär. Texterna varvas regelbundet, vartannat avsnitt är faderns, vartannat sonens. Och lika polariserat som de båda huvudpersonernas språk är, lika svårt har de för att mötas. Även när de verkligen träffas står de långt ifrån varandra. Samtidigt låter texten ana att de båda bär på en oförlöst längtan, en längtan som i det avslutande mötet mellan far och son tar en dramatisk vändning.

Fysiklärarens sorgsna ögon trycktes inte i någon stor upplaga, och den gavs inte ut i pocket. Den kom ut 1968, och då hade Evander bara två böcker bakom sig: *Tjocka släkten* (1965) och *Bäste herr Evander* (1967). Han ansågs vara en lovande men rätt svårtillgänglig författare, inte en epiker som berättar en historia med breda penseldrag utan en författare som sätter läsaren i arbete med att fylla ut textens tomrum. Metoden att använda ett polariserat språk hade Evander för övrigt testat med framgång i just *Bäste herr Evander*, som jag läste efter *Fysiklärarens sorgsna ögon*. I denna tidigare roman förbryllar han läsaren genom att låta en figur som bär hans eget namn vara romanens huvudperson. Det är för övrigt inte enda gången som denna lek med identiteter förekommer i författarskapet. *Uppkomlingarna* (1969) och *En kärleksroman* (1971) kan nämnas som andra exempel.

I *Bäste herr Evander* möter vi å ena sidan en man som i likhet med författaren heter Per Gunnar Henning Evander och som har samma födelsedata som författaren. Motparten går under namnet Församlingspresidiet, en byråkratisk institution vars språk bär en stark prägel av kanslissvenska. Romanen utgörs av en skriftväxling mellan herr Evander och presidiet. Brevet från detta inleds samtliga med tilltalet "Bäste herr Evander" och avslutas med frasen "högaktningsfullt". De mycket personliga och detaljerade breven från "herr Evander" vittnar om en ångestfylld man som är på flykt undan något obestämt. En natt lämnar han i största hast hem och kvinna skrämde av röster. Han tycker sig höra sitt namn nämnas. Det framgår aldrig om berättarjaget kan ha gjort något som motiverar jakten på honom, bara att han känner sig jagad. Om sina upplevelser under flykten berättar han ingående i breven som han regelbundet sänder till Församlingspresidiet. Där avslutar man varje sammankomst med att läsa upp hans redogörelser. Uppläsningen lockar allt större skaror, och kollekten ökar för varje gång. I de kortfattade breven till "Herr Evander" redogör man för detta och kommenterar på knastertorr prosa sanningshalten gällande de redovisade yttre omständigheterna i breven, inte en rad om den ångslan (ett typiskt Evanderord) som utgör undertexten till den flyendes rapporter.

Denna roman är ett tydligt exempel på hur till synes nyktra konstateranden och triviala upplysningar hos Evander laddar framställningen med spänningar som ställer personens inre upplevelser i centrum. I detta spänningsfält växer symboler fram som bygger under den ångslan som så många av huvudpersonerna i hans verk plågas av. Som exempel i *Bäste herr Evander* kan nämnas den kniv som den flyende stoppar på sig innan han lämnar hemmet och den återkommande drömmen om en stor ljus slätt där "allt är ljust och bra och obeskrivligt stilla".

Så kom romanerna *Det sista äventyret* (1973), *Måndagarna med Fanny* (1974) och inte minst *Fallet Lillemor Holm* (1977) och med dem de stora läsaroskarorna. Jag köpte och läste varje ny roman och kände så småningom att jag ville gå på djupet och undersöka vad det var i Evanders texter som fångade mig så starkt. Det ledde till mina doktorandstudier, som jag inledde vårterminen 1981. Att det blev romanen *Uppkomlingarna* (1969) som jag kom att koncentrera mitt studium till var en tillfällighet. Det är inte den av Evanders romaner som jag tycker allra mest om, men det var den roman jag började skriva om som ett provkapitel för ett doktorandseminarium. Den lockade mig som forskare för att den har en spänning och ett innehåll som lämpar sig väl för en symbolundersökning som var det jag ville göra. Ursprungligen hade jag tänkt göra ett fördjupat studium av flera romaner, men nu blev det alltså inte så. Jag fick ändå möjlighet att i avhandlingens slutkapitel kommentera flera av Evanders romaner genom att visa hur representativ *Uppkomlingarna* är för hela författarskapet så långt det då hade sträckt sig.

Ingrid Nettervik

januari 2011